

**LEONID
ANDREJEV**

MYSEL'

EUROPA

LEONID
ANDREJEV

MYSEL'

edícia
PREMENA
zväzok 26

EUROPA

Leonid Andrejev: Myseľ

Preklad © Ján Ferenčík, dedičia 2011.

Návrh prebalu a grafická úprava © Martin Vrabec – bee&honey, s.r.o. 2011

Sadzba © Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2011

Ako dvadsiaty šiesty zväzok edície Premena
vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2011.

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89111-71-8

Leonid Nikolajevič Andrejev
1871 –1919

Jedenásteho decembra roku tisíc deväťsto doktor medicíny Anton Ignatievič Keržencev spáchal vraždu. Celkový súhrn faktov, za ktorých k zločinu došlo, ako aj niektoré vražde predchádzajúce okolnosti vzbudzovali dôvodné podozrenie, že rozumové schopnosti Keržencevove nie sú normálne.

Kerženceva odovzdali na zdravotné pozorovanie do Jelizavetinho psychiatrického ústavu, kde bol pod prísnyim a dôkladným dozorom niekoľkých skúsených psychiatrov, medzi ktorými bol aj nedávno zosnulý profesor Džembickij. Tu je písomné vysvetlenie, ktoré dal k udalosti sám doktor Keržencev po mesiaci pozorovania; spolu s ostatnými materiálmi, získanými pri vyšetovaní, stalo sa základom súdnej expertízy.

Prvý hárok

Páni experti, dosiaľ som tajil pravdu, ale teraz ma okolnosti nútia odhaliť ju. Keď sa ju dozviete, pochopíte, že vec vôbec nie je taká jednoduchá, ako sa možno javí laikom: alebo zvieracia kazajka, alebo okovy. Tu ide o niečo tretie – nie sú to ani okovy, ani kazajka, ale azda strašnejšie ako jedno i druhé dovedna.

Alexej Konstantinovič Savelov, ktorého som zavraždil, bol mojím spolužiakom na gymnáziu i na univerzite, hoci sme si vybrali rozličné povolania: ja som, ako vám je známe, lekár, on absolvoval právnickú fakultu. Nedá sa povedať, že by som nebohého nemal rád; vždy mi bol sympatický a dôveryhodnejšieho priateľa ako on som nikdy nemal. Ale pri všetkých svojich sympatických vlastnostiach nepatril k ľuďom, ktorí by vo mne vzbudzovali úctu. Prekvapujúca povahová mäkkosť a poddajnosť, čudná nestálosť v oblasti myšlienkovej a citovej, prudká extrémnosť a nepodloženosť jeho ustavične sa meniacich názorov ma nútili hľadiť naňho ako na decko, alebo na ženu. Ľudia, čo mu boli blízki, často trpeli jeho výstrelkami, ale zároveň, vinou nelogickosti ľudskej povahy, veľmi ho mali radi a usilovali sa nájsť ospravedlnenie pre jeho nedostatky i pre

svoj cit a nazývali ho „umelcom“. Naozaj, vyzeralo to tak, akoby ho toto mizerné slovíčko celkom ospravedlňovalo, a to, čo by pre každého normálneho človeka bolo zlým a hlúpym, menilo na nedôležité, ba až dobré. Sila vymysleného slova bola taká veľká, že i ja sám som na istý čas podľahol všeobecnej nálade a ochotne som Alexejovi odpúšťal drobné nedostatky. Drobné preto, lebo na veľké – ako na veľké veci vôbec – nebol schopný. O tom dostatočne svedčia aj jeho literárne diela, v ktorých je všetko plytké a bezvýznamné, napriek tomu, čo písala krátkozraká kritika, dychtiaca po objavovaní nových talentov. Úhľadné a bezvýznamné boli jeho diela, úhľadný a bezvýznamný bol on sám.

Keď Alexej umrel, mal tridsaťjeden rokov – o rok a niečo menej ako ja...

Alexej bol ženatý. Ak ste videli jeho ženu teraz, po jeho smrti, keď nosí smútok, nemôžete si urobiť predstavu o tom, aká krásna bola kedysi: tak veľmi, veľmi oškaredela. Líca bledé a kožka na tvári mľandavá, stará, taká stará ako obnosené rukavice. A vrásočky. Teraz sú to vrásočky, ale prejde ešte rok, a budú z nich hlboké brázdy a priekopy – veď ho tak veľmi ľúbila! Ani oči jej už nežiaria a nesmejú sa ako kedysi, keď sa ustavične smiali, ešte aj vo chvíľach, keď mali plakať. Videl som ju iba chvíľočku, keď som sa s ňou náhodou stretol u vyšetrovateľa,

ale bol som ohromený zmenou. Nebola schopná ani len s hnevom pozrieť na mňa. Taká je úbohá!

Iba traja ľudia – Alexej, ja a Tatiana Nikolajevna – vedeli, že pred piatimi rokmi, dva roky pred Alexejovou svadbou som požiadal Tatianu Nikolajevnu o ruku a dostal som košom. Pravdaže, to je iba predpoklad – Tatiana Nikolajevna mala ešte akiste zo desať priateľiek a priateľov, ktorí boli podrobne informovaní o tom, ako doktor Keržencev raz zatúžil po manželstve a bol ponižujúco odmietnutý. Nevie, či sa pamätá, že sa vtedy zasmiala; akiste sa nepamätá – veď sa tak často smiala. Tak jej pripomeňte: *piateho septembra sa zasmiala*. Ak to bude popierať – a určite bude popierať –, tak jej pripomeňte, ako sa to stalo. Ja, ten silný človek, čo nikdy neplakal, čo sa nikdy ničoho nebál – som stál pred ňou a triasol sa. Triasol som sa a videl som, ako si hryzie pery, už som vystrel ruku, aby som ju objal, keď uprela na mňa pohľad a v ňom smiech. Moja ruka zostala visieť vo vzduchu, ona sa dala do smiechu a dlho sa smiala. Tak dlho, kým sa jej chcelo. Ale potom sa mi predsa len ospravedlnila.

„Prepáčte, prosím,“ povedala a oči sa jej smiali.

I ja som sa usmial a ak by som aj vedel odpustiť jej smiech, nikdy neodpustím ten svoj úsmev. To bolo piateho septembra o osemnástej hodine petrohradského času. Podotýkam petrohradského, lebo v tej chvíli sme stáli na

staničnom peróne a ja dodnes vidím veľký biely ciferník a polohu čiernych ručičiek na ňom – jedna ukazovala hore, druhá dolu. Alexander Konstantinovič bol zavraždený tiež presne o osemnástej hodine. Je to čudná zhoda, ale dôvtipnému človeku môže objasniť mnoho.

Jedným z dôvodov, prečo ma sem poslali, bola aj neprítomnosť pohnútky k zločinu. Teraz už vidíte, že motív jestvoval? Prirodzene, nebola to žiarlivosť. Žiarlivosť predpokladá človeka prchkej povahy a slabých rozumových schopností, čiže niečo priam protikladné mne, povahe chladnej a rozvážnej. Pomsta? Áno, skôr pomsta, ak už tak veľmi potrebujeme staré slovo na vystihnutie nového, neznámeho citu. Totiž Tatiana Nikolajevna ma ešte raz prinútila zmýliť sa a to ma vždy pajedilo. Keďže som dobre poznal Alexeja, bol som presvedčený, že v manželstve s ním bude Tatiana Nikolajevna veľmi nešťastná, oľutuje, že ma odmietla, a preto som nástojil, aby sa Alexej, ktorý bol vtedy ešte iba zaľúbený, oženil. Ešte mesiac pred svojou tragickou smrťou mi hovoril:

„To tebe vďačím za svoje šťastie. Však, Táňa?“

A ona hľadela na mňa, vravela „áno“ a oči sa jej usmievali. I ja som sa usmieval. A potom sme sa všetci dali do smiechu, keď objal Tatianu Nikolajevnu – predou mnou sa neokúňali – a doložil:

„Věru, braček, strelil si poriadneho capa!“

Tento nemiestny a netaktný žart mu skrátil život o celý týždeň: pôvodne som bol rozhodnutý zabiť ho osemnásteho decembra.

Áno, ich manželstvo bolo napokon šťastné a šťastná bola najmä ona. On ľúbil Tatianu Nikolajevnu, ale nie veľmi silno, ako vôbec nebol schopný hlbokej lásky. Mal svoju milovanú prácu – literatúru, a tá odvádzala jeho záujmy za oblasť spálne. Ale ona ľúbila iba jeho, iba preňho žila. Okrem toho on bol človek chorľavý – trpel častými bolesťami hlavy a nespavosťou a to ho, pravdaže, sužovalo. Ale ona sa cítila šťastnou, aj keď ho mohla opatrovať v chorobe a spĺňať jeho vrtochy. Lebo žena, ak sa zaľúbi, je ako nepričítaná.

A tak som deň čo deň vídal jej usmiatu tvár, jej šťastnú tvár, mladú, krásnu, bezstarostnú. A myslel som si: to som ja zosnoval. Chcel som jej dať naničhodného muža a obráť ju o seba, ale miesto toho som jej dal muža, ktorého ľúbi, a ja som tiež zostal pri nej. Pochopte tú čudnú situáciu: bola múdrejšia ako jej muž, preto radšej debatovala so mnou, ale keď si podebatovala – išla spať s ním a bola šťastná.

Nepamätám sa, kedy vo mne po prvý raz skrsla myšlienka zabiť Alexeja. Zjavila sa akosi nebadane, ale od prvej chvíle mi bola taká stará, akoby som sa s ňou bol už narodil. Viem, že som chcel urobiť Tatianu Nikolajevnu nešťastnou a že som spočiatku vymyslel mnoho iných plánov,

menej zhubných pre Alexeja – vždy som bol nepriateľom nepotrebnéj krutosti. Chcel som využiť svoj vplyv na Alexeja a zaľúbiť ho do inej ženy, alebo z neho urobiť pijana (mal k tomu sklony), ale ani jedno z týchto riešení nevyhovovalo. Tatiana Nikolajevna by totiž vedela zostať šťastnou, aj keby ho ustúpila inej žene, aj keby počúvala jeho pijanské bľabotanie a prijímala jeho pijanské nežnosti. Potrebovala len, aby tento človek žil a ona mu tak alebo onak slúžila. Vyskytujú sa také otrocké povahy. Podobne ako otroci nevedia pochopiť a oceniť cudziu silu, ktorá nie je silou ich pána. Boli na svete ženy múdre, krásne a nadané, ale spravodlivo ženy svet ešte nevidel, ani neuvidí.

Úprimne sa priznávam – nie preto, aby som získal nepotrebnú zhovievavosť, lež aby som ukázal, akou pravidelnou, normálnou cestou som dospieval k svojmu rozhodnutiu – že dosť dlho som musel bojovať so súcitom k človeku, ktorého som odsúdil na smrť. Bolo mi ho ľúto za predsmrtnú hrôzu a za tie sekundy utrpenia, v ktorých sa bude prelamovať jeho lebka. Nevieť, či to pochopíte, ale bolo mi ľúto samej lebky. V harmonicky pracujúcom živom organizme je akási osobitná krása, a smrť podobne ako choroba, podobne ako staroba je predovšetkým mrzká. Pamätám sa, ako kedysi dávno, krátko po tom, čo som skončil univerzitu, dostal sa mi do rúk krásny mladý pes s pekne formovanými mocnými údmi a musel som sa veľmi premáhať, aby som

ho odral z kože, ako to vyžadoval pokus. Ešte dlho potom mi táto spomienka bola nepríjemná.

A keby Alexej nebol býval taký chorľavý a neduživý – neviem – možno by som ho ani nebol zabil. Ale jeho peknnej hlavy mi je dodnes ľúto. Povedzte, prosím, Tatiane Nikolajevne aj toto. Bola to pekná, veľmi pekná hlava. Nepekné boli iba oči – bledé, bez ohňa a energie.

Nebol by som zabil Alexeja ani v tom prípade, keby kritika bola mala pravdu a on bol naozaj veľkým literárnym talentom. V živote je tak mnoho temného, život tak potrebuje talenty, osvetľujúce jeho cestu, že každý z nich treba chrániť ako drahocenný diamant, ako to, čo ospravedlňuje jestvovanie tisícov lotrov a chrapúňov. *Lež Alexej nebol talent.*

Tu nie je miesto na literárnu kritiku, ale začítajte sa do tých diel nebohého, čo narobili najväčší rozruch, a uvidíte, že neboli potrebné pre život. Boli potrebné a zaujímavé len stovke vypasených ľudí, túžiacich po rozptýlení, ale nie životu, nie nám, čo sa pokúšame rozlúštiť ho. Spisovateľ má silou svojho myslenia a talentu vytvárať nový život, ale Savelov iba opisoval starý, nepokúšajúc sa ani odhaliť jeho tajný zmysel. Jediná jeho poviedka, čo sa mi páči a v ktorej sa dostáva blízko k oblasti nepreskúmaného, je poviedka *Tajomstvo* – ale to je výnimka. Avšak najhoršie bolo, že sa Alexej zrejme začal tvorivo vyčerpávať a od šťastného života stratil posledné zuby, ktorými sa treba zaseknúť do

života a hrýzť ho. Sám mi dost často hovoril o svojich pochybnostiach a videl som, že sú opodstatnené; presne a podrobne som vyzvedal plány jeho budúcich prác – a nech je útechou jeho žialiacim obdivovateľom: nebolo v nich nič nové a veľké. Z ľudí, čo boli Alexejovi najbližší, jedine jeho žena nevidela úpadok jeho talentu, ani by ho nikdy nebola zbadala. A viete prečo? Nečítala všetky diela svojho muža. Ale keď som sa jej raz pokúšal aspoň trocha otvoriť oči, pokladala ma jednoducho za naničhodníka. A keď sa presvedčila, že sme sami, povedala mi:

„Vy mu neviete odpustiť niečo iné.“

„Čo?“

„To, že je mojím mužom a že ho ľúbim. Keby vám Alexej nebol tak vášnivo oddaný...“

Zasekla sa a ja som pohotovo dokončil jej myšlienku:

„Výhnali by ste ma?“

V očiach sa jej zablysol smiech. A nevinne sa usmievajúc, pomaly prehovorila:

„Nie. Nechala by som vás.“

A ved' ja som nikdy, ani jediným slovom, ani jediným gestom neukázal, že ju ešte vždy ľúbim! No vtedy som si pomyslel: tým lepšie, že to tuší.

Sám fakt odňatia života človeku ma neodrádzal. Vedel som, že je to zločin, ktorý sa prísne trestá podľa zákona, ale ved' takmer všetko, čo robíme, je zločin a len slepý to nevidí.

Pre tých, čo veria v Boha – zločin pred Bohom; pre ostatných – zločin pred ľuďmi; pre takých ako ja – zločin pred sebou samým. Bolo by veľkým zločinom, keby som uznal za potrebné zabiť Alexeja, ale neuskutočnil by som toto rozhodnutie. A to, že ľudia delia zločiny na veľké a malé – vraždu nazývajú veľkým zločinom – to som vždy pokladal za obyčajnú a úbohú ľudskú lož pred sebou samým, za snahu schovať sa pred zodpovednosťou za vlastný chrbát.

Nebál som sa ani sám seba, a to bolo najdôležitejšie. Pre vraha, pre zločinca tým najstrašnejším nie je polícia, ani súd, ale on sám, jeho nervy, mohutný protest celého tela, vychovaného v istých tradíciách. Spomeňme si na Raskolnikova, na človeka, čo zhynul tak úboho a hlúpo, a na obrovské množstvo jemu podobných. I ja som sa veľmi dlho, veľmi pozorne zapodieval touto otázkou, predstavujúc si, aký budem po vražde. Nechcem tvrdiť, že som došiel k úplnej istote o svojom pokoji – takýto pokoj nemôže vzniknúť u mysliaceho človeka, ktorý predvída všetky nehody. Ale keď som starostlivo zhromaždil všetky údaje zo svojej minulosti, zvažil silu svojej vôle, pevnosť neopotrebovaného nervového systému, hlboké a úprimné opovrhnutie panujúcou morálkou, mohol som pociťovať relatívnu istotu v tom, že sa podujatie skončí šťastne. Na tomto mieste nebude od veci, ak vám rozpoviem istý zaujímavý fakt zo svojho života.

Kedysi, keď som bol ešte poslucháčom piateho semestra, ukradol som zo zverených spolkových peňazí pätnásť rubľov, povedal som, že pokladník sa pomýlil pri rátaní – a všetci mi uverili. To bolo viac, ako len obyčajná krádež, keď núdzu trpiaci ukradne bohatému: tu šlo o narušenie dôvery, o odňatie peňazí práve hladujúcemu a k tomu kolegovi, študentovi, od človeka dobre situovaného (preto mi aj uverili). Akiste sa vám tento čin bude zdať ešte odpornejším ako sama vražda priateľa, ktorú som spáchal – nemám pravdu? Ale ja som bol, pamätám sa, dobrej vôle, tešilo ma, že som bol schopný urobiť to tak dobre a obratne, a pozeral som do očí tým, ktorým som smelo a bez výčitiek nehatene klamal. Oči som mal čierne, pekné, priame – verili mi. Ale najväčšmi som bol hrdý na to, že som vôbec necítil výčitky svedomia – to som si práve potreboval dokázať. Až do dnešného dňa si s osobitným pôžitkom spomínam na chody prehnane bohatého obeda, ktorý som si dožičil za ukradnuté peniaze a s chuťou zjedol.

A či vari teraz cítim výčitky svedomia? Lútosť nad tým, čo som spáchal? Vôbec nie.

Je mi ťažko. Je mi šialene ťažko, ako nikomu inému na svete, a vlasy mi šedivejú – ale to je niečo iné. I n é. Strašné, neočakávané a vo svojej hroznej jednoduchosti neuveriteľné.